

HORVÁTH (EÖ) TAMÁS

A nép barátja

Nem is tudom, mit kívánjak jobban. Hogy mondjon csütörtököt? Elszánt voltam, elmentem a végső határig, de az égiek másképp akarták. Vagy, hogy tényleg sikerüljön. Mire a tudatomig ér a fájdalom, már sehol sem vagyok.

Vagy igazából egy rossz tréfa csak az egész. Rémálom. Romlott, mérgezett volt az éték, mértéktelenül nyakaltam a nedűt, és most hányódom álom s eszmélet között. Ocsúdom, okádok, fél napig fejemre akar szakadni az égbolt. Ám estére enyhül a szorítás, a rosszkedv, s eszmélek: a világ pont ugyanolyan, mint tegnap, tegnapelőtt, egy hónapja. Szennyes, cudar, de viselhető. És a nótát továbbra is mi húzzatjuk.

Ereim felvágásával nem merek próbálkozni. A régi rómaiak haltak így, mondják a történetírók. Lakoma, tánc, forró fürdő. Az orvos egy villámgyors metszéssel nyitja fel az eret, s azonmód el is köti. Amíg a halálba tartó nem kéri, nem is engedi kivérezni. A rosszulétet, szédülést persze ő sem tudja megakadályozni. Ha magam végezném el, csak a szenvedésemet gyarapítanám. És a siker egyáltalán nem biztos.

Mérget inni legalább ennyire kockázatos. Van, amelyiktől csak elalszik az emberfia. Végleg. De akad, amelyiktől lerágja a vakolatot, kiegyenesedik a haja szála, mielőtt átköltözne a túlpartra.

A magasból alávetni magamat lényegében ugyanazért rettegek. Meddig tart, s milyen heves lesz a gyötrelmem, mely a végső, mindent feloldó enyhülést előzi meg?

A Pokoltól nem tartok. Annyira távoli, annyira valószínűtlen! Miként az üdvösség is. Biztosan nem olyan, mint amilyennek a papok vagy a régiek elbeszélték. Nincsenek folyékony lávával teli katlanok, patás, vasvillás démonok. Ahogyan harsonás, arany szárnyú kerubok sem. Túl sűrű, túl földhözragadt az ember ahhoz, hogy bármelyiket kiérdemelje.

Akikkel volt bátorságom erről beszélni, mind azt tanácsolta: ne a szívembe röptsem a golyóbist. Habár egyre megbízhatóbbak a löfegyverek, mégis előfordul baleset nap mint nap. Akadt, akiből úgy távozott a lövedék, hogy egyetlen fontos szervet sem sértett.

Akkor inkább a fejbe. Sokan halántékukra szorítják a csövet. Az esetek legnagyobb részében jól is működik ez a módszer. Ám ha a cső csak egy keveset

is félrecsúszik, a boldogtalan öngyilkos nyomorék, roncs marad élete hátralevő részére.

A legmegbízhatóbb – mondják – szájba venni. Rézsútosan, felfelé, egészen a lágy szájpapdig. És nem habozni. Úgyszólván semmit sem érez az áldozat. Vagy tényleg semmit. A dörrenést sem hallja jószerével.

Már amennyiben csütörtököt nem mond az a nyomorult mordály.

Az első időkben komolyan hittük, hogy velünk az igazság.

A nép, igen, a nép is akarta. S aki mégsem, annak egészen kicsinyke segítség is elég volt, hogy ráébredjen: kifosztják, hatalmaskodnak rajta. Olyanok, akik semmiben sem különböznek tőle.

Elcsalták, elorozták tőle jogait, közös tulajdonát, egyenlő hatalmát. Visszaélnék vele rútul. Kiszolgáltatottságban, nyomorban, tudatlanságban tartják.

Csodálatos érzés volt odapattanni eléjük, s nagy ívű szónoklatokat rögtönözni az új világról. Ahol sem hatalmasok, sem alávetettek. Csak egyenlők és szabadok.

Elégedettséggel követni, mint fogan meg bennük az Eszme. Mint mikor száraz avarra parázs esik. Még nemigen tudják, mit kezdjenek vele, de titokban már markolják a kaszának, vasvillának nyelét. Meg a bicskát.

S próbáltunk nem csüggedni, ha a fogadtatás nem igazán úgy sikerült, ahogyan előre kiszámoltuk. „Szabadság, egyenlőség, testvériség”, lihegtük hátunkban a vasvillákkal, cséphadarókkal. Nem kevés fejtörés után úgy határoztunk: ők nem számítanak. Ha jön a Nagy Változás, hasonló elbánásban részesülnek, mint a kizsákmányolók.

Egyáltalán, mit képzelnek? Ők a büdös, tanulatlan parasztok. Mi a beavatottak. Hálások lehetnének, hogy a Szellem napvilágát hozzuk szűkös viskóikba.

A papoktól tartottunk valamennyire. Elsőre úgy tetszett: le vannak maradva. Ám olykor képesek voltak olyanokat mutatni, amitől köpni-nyelni nem tudtunk. Az egyszerű kis falusi káplánok. Mintha nemcsak felkészültek volna belőlünk, de előttünk is jártak volna legalább egy lépéssel.

Nincs mese, velük is le kell számolni, ha fordul a világ. Az mégsem járja, hogy tájékozottabbak, pallérozottabbak legyenek nálunk, miközben mi vagyunk az élcsapat. Vagy leszünk. De ez ugyanaz.

És mindenkivel, aki szebb, okosabb, eredetibb. Összeraktunk egy rendszert, amely a statisztikák és

hatástanulmányok szerint tökéletesen működik. Erre jönnek, és belepofáznak.

Mi vagyunk a jók, igenis. Fújtuk a füstöt, és döntöttük magunkba az italt a klubban, kávéházban. Náluk jobbak legalábbis. Merthogy mi képviseljük a haladást.

S ha csodálatos, népboldogító eszméink imitt-amott tökéletesítésre is szorulnak, az idő akkor is nekünk dolgozik. Mivelhogy mi vagyunk a fejlődés. A jövő.

A többség.

A világ önmagától van önmagáért. Minden egyéb elképzelés rajta kívül álló erőről, kezdetről, végről merő képzelgés. Hazudozás. A Semmi nem hozhatja létre a Valamit. A Tapasztalaton Kívüli a Tapasztalható.

Csillagködök forognak fel és alá, parányok zsi-zsegnak a vízcseppben. Öröktől örökké. Felbomlanak, s összeállnak tetszés szerint. Gigászi, időtlen kaleidoszkóp. Mibenvalóságát nem érdemes kutatni.

Mint a kocka- vagy kártyajáték. Tízből legalább kilencnek van egy holtbiztos szisztémája. És a soka-dik próbálkozás után, ha ingét-gatyáját veszítve fel-áll az asztaltól, jön egy zöldfülű, aki elsőre visz mindent.

A világ, a lét maga e rettenetes hazardjáték, ahol csak a felületes szemlélőnek tetszik úgy: szabályok vannak. Igazából a cinkelésnek, csalásnak sincs értelme, mert nincs *mihez* képest.

Egyházatyák, tudós szentek kusza okfejtéseivel terheltek minket. Már a latin szószerkezeteken elvérez-tünk. Aztán belétekintettünk távcsőbe, mikroszkóp-ba. S nem hittünk többé.

Ott pörögtek-forogtak, nyüzsögtek szemünk lát-tára, fülünk hallatára. Nincs teremtő akarat, csak az emberi botorság, mely folyvást ugyanazon hiábava-lóságokat cselekszi.

Sem igazság, sem könyörület, sem szépség. Pillan-atnyi érdekek csupán, melyek összevissza terelik a vaksi embercsordákat. Azt képzelik magukról: erő-szakkal, csalárdsággal kézbe vehetik a gyep-lőt, holott ők is csak aprócska figurák a nagy, zűrzavaros ostáb-lajátékban.

És a kíméletlen, pusztító vágyak, ösztönök.

Nincs méltányosság, se szánalom. A gátlástala-nabb, kegyetlenebb igába hajtja a gyengébbeket. Az emberi az egyetlen faj, mely kényszer nélkül, gyö-nyörrel pusztítja önmagát. A közösség csak káprázat.

Láttuk a gigászokat és a parányokat, és többé nem tudtunk hinni.

Jólétről, szabadságról, jogokról persze lehet érte-kezni továbbra is. Mi több: kötelező szinte. A szájtáti sokaságot vakítani kell. Higgye csak: a dolgok jól ala-kulnak a nehézségek ellenére. A hullahegyek, a nyomor, a kilátástalanság járulékos veszteségek csupán. Nekik, értük zakatol a nyaktiló.

Morál, szolidaritás, jó ízlés: merő ábránd. Nem far-kasok, patkányok vagyunk. Nincs falkavezér, gyen-geségünk és szerencsétlenségünk az erő. Zsákmány híján egymást zabáljuk fel, mégis sokasodunk nyakló nélkül. Reszkessenek a sasok, oroszlánok!

Önmagától, önmagáért van az anyag. Nincs kez-dete, vége sem lesz. Felbomlik, összeáll minden kü-lönösebb elképzelés nélkül. Csak úgy. Alkotó személy, akarat sem benne, sem fölötte, sem mögötte.

Az élet, az ember, a történelem rettenetes lázalom csak.

Mikor először vettem részt egy *olyasmin*, rettegtem, iszonyodtam. Fel nem foghattam, mi vonzza a töme-get az efféle látványosságokra. A szememet be nem hunytam, el nem takartam, de a tekintetemet azért elfordítottam – nem túl feltűnően –, s csak akkor emeltem fel, hogy hallottam a *szerkezet* pen-géjét nagy zajjal alázuhanni.

Azt beszéltek, nem is érez fájdalmat az elítélt. Mire ocsúdna, már csak a nagy, végtelen semmi. A legrátermettebb, legképzettebb ítéletvégrehajtók sem bírnak ennyire pontosan, fürgén dolgozni.

Tán azért viszolyoghattam oly nagyon, mert ma-radhatott bennem némi előítélet az emberi élet kezde-tével s végével kapcsolatban. Vajúdó asszony szobájá-ba, ágyához illetéktelen nem léphetett. S a nemléthe távozonak is különleges jogai vannak.

Hanem egy alkalommal mégsem voltam eléggé elővigyázatos. Túl korán pillantottam fel. Épp, mikor a bakó kiemelte a kivégzett fejét a kosárból, s fel-mutatta a tömegnek. Sem túl idős, sem túl fiatal férfiú lehetett. Amúgy jellegtelen vonásokkal. Ha bárhol az életben találkozom vele, elfelejtem egy-ből. Ám most valami egészen váratlan történt. Felnyi-totta a szemét, és fáradtan, kiüresedve végignézett rajtunk.

Elborzadtam, hányingerem támadt. Úgy gondol-tam, soha, soha többet nem megyek kivégzésre. Ha-nem az undorral és iszonnal együtt belém költözött egy másik érzés is. A vágy, hogy még egyszer és még egyszer szemlélhessem ezt a borzalmas szertartást, mikor az elevent kiszakítják az elevenek közül.

A testi kívánságra hasonlított. Vagy még inkább ahhoz, mikor az emberfia ellenállhatatlan késztetést érez, hogy ruhátlan asszonyokat, ölelkező párokat legyen meg titokban.

A következő alkalommal már félig-meddig a magam kedvéből mentem el egy ilyen eseményre. Eszméletem tiltakozott még, de lában szinte önkéntelen a veszthely irányába moccant.

Nem csalódtam. Az undorral és borzadással együtt feltámadt bennem a testi ösztön. Mint mikor a bordélyház környékére téved az ember, s még nem meri eldönteni: éljen-e a rosszlányok kínálta örömmel.

Többeket is lefejeztek aznap. Egy asszonyt is, nem igazán korosat. Akármint is igyekezett palástolni halálfélelmét, maga alá vizelt, mielőtt a guillotine padjához szijazták volna.

Nem volt megállás innét kezdve. Egyre gyakrabban jártam el ez ilyen jellegű eseményekre. Akár ha rákap valaki a kocsmázásra, örömtanyákra. Kívántam az undort és a rettegést. Megtapasztalni, ahogyan az eszmélet, az akarat, az emberi tartás összeomlik a Nagy Végső Kapu előtt. Meg sem fordult a fejemben, hogy magam is juthatnék eme sorsra.

A legnagyobb hatást egy leány kivégzése tette rám. Egy még nem egészen érett kis nőszemélyé. Olyané, aki bizonytalansággal még, de teste nagyjából felkészült már.

Állt, és reszketett. A fogai kocogtak. Fel is jajdult, mikor hosszú, dús, vörösesbarna haját egyetlen nyiszszantással levágták. A szája egészen kifehéredett. Hazatérve vettem csak észre, hogy nadrágom közepén jókora nyirkos folt éktelenkedik.

Nem az a kérdés, hogy igazságos-e a rend, a mi rendünk. Ilyesméről csak akkor lehetne disputát nyitni, ha hinnénk bármiféle időn, körülményeken túli igazságban. Az takarózik ilyesmivel, aki nem elég merész megragadni a pillanatot, a helyzet adta lehetőséget.

Hitünk – ha volt is egyáltalán – az első napok után köddé foszlott. Győztünk, és nem bírtunk mit kezdeni vele. Minden erőnk a képzelt és valós ellenfeinkkel való leszámolásra ment rá.

Népre semmi értelme hivatkozni. Üstfoltozók és latrinapucolók. Napra, percre, kilóra leszállítottuk nekik a beígért kutyakomédiát. Ha közibük lövetünk, ha százával akasztjuk őket, akkor is kötelességük zászlót lengetni és éljenezni. Szabadság, egyenlőség,

testvériség sohasem létezett. Nem is fog. Mindig a győztesek írják a történelemkönyveket. A többiek be kell, hogy érjék városi legendákkal.

Az *ideológia* mint olyan bent kell, hogy maradjon a rendszerben, persze. Valaki még be talál rontani az utcáról, és ránk borítja az íróasztalt. „Történelmi szükségszerűség”, „fékek és ellensúlyok”, „korrektség”. Minél kacifántosabb, érthetlenebb, annál jobb. A végén még rájönnek: magasról teszünk rájuk. És mehetünk vissza ganét talicskázni.

Az emberiség javíthatatlan. Korszakról korszakra, évszázadról évszázadra ugyanazokat a fő hibákat követi el. A kisujjunkat sem érdemes mozdítani érte.

Ellenfeleink, ellenségeink kiszámíthatóak. Ugyanaz az önzés, hiúság, mohóság, felületesség vezérli őket, akárcsak minket. A tömeg, a sokaság azonban kiszámíthatatlan. Lehetetlenség bemérni, miféle jelzőszavakra indulnak egy irányba, milyen lobogók alá gyülekeznek seregesen.

Ezért tudatlanságban és szegénységben kell tartani. Ki ne bírja emelni fejét a filléres nyavalyákból. Le ne bírja rázni magáról a zsigerek, az alantas ösztönök béklyóját. Mi idefent kiválóan elvagyunk nélkük szalonjainkban, klubjainkban. Nem miattuk, értük zakatol a nyaktiló, büntet a forradalom.

És pont ezért: végzetes hiba engedni, hogy bármi is rendeződjék, kikristályosodjék. Zűr-zavar, zűr-zavar! Amíg ki nem derül, hogy nem vagyunk urai a fennálló helyzetnek, nincs mitől tartanunk.

„Nincs nagyobb gyönyörűség, mint a népet győztörni.” Melyikünk is mondta? Lényegtelen. Akármelyikünk tollából, szájából származhatnak ezek a sorok. Akármelyikünkéből, aki elég elszántsággal bír, hogy szétzúzzon maga körül mindennemű kultúrát, civilizációt.

Nem győztünk ama napon, mikor a hírhedett börtönerődöt porig romboltuk. És nem is fogunk, amíg világ a világ, de erről rajtunk kívül senki sem tud még. És nem is engedjük, hogy tudjon.

Jól körül lehetett határolni, mikortól kezdtek ellenünk fordulni a körülmények, mikortól vallottak kudarcot taktikáink.

A hadszíntéren lényeges változás nem történt. Néha az intervenciók győztek, néha a mieink. Ez a se ide, se oda helyzet a legalkalmasabb a szükségállapot fenntartása mellett a belső ellenséggel való leszámolásra. Bármeddig ki lehetett volna húzni.

Csakhogy a néppel történt valami. Mintha kezdett volna fásulni, ráunni az olcsó ripacszkodásra. Mintha kezdett volna torkig lenni a tömeges kivégzésekkel, népünnepélyekkel. Mintha visszavágyott volna az épeszség, az egyszerűség, a tisztos szűkösség akolmelegébe.

A vidékiekkel amúgy is megvolt a baj. Lehetett tudni: mindig is egy húron pendültek hajdani elnyomóikkal. Nem értettük igazán: miért ragaszkodnak ehhez a gögös, here népséghez. Fel kellett volna koncolni valamennyit! Földjüket, jószágukat pedig állami tulajdonba venni.

Hanem ez az aljas, renegát tempó kezdett átragadni a városiakra is. A sansculotte-okra. Magunk tenyésztettük ki őket. Faragatlannak, ápolatlannak, érzéketlennek minden iránt, ami több, mint a bendő és ágyék.

Ők is hátba támadtak minket.

A harctereken változatlanul diadal és kudarc. Ha nyaktiló alá került egy tábornok, kiemelkedett egy másik a sűrűségből. De a *hangulat* mintha megecsetesedett volna.

„Meddig mehetünk el?” Ez volt a kérdés, melyet egyikünk sem mert feltenni. Merünk-e vérfertőzésben élni, szeretteinket, testvéreinket halomra gyilkolni? Merünk-e emberhúst enni? Szerettük volna ország-világ szemébe köpni: nincs az a határ, mit át ne léphetnénk. Valójában tudtuk: van. De a beismerés öngyilkossággal lett volna egyenlő.

Egyre többször, egyre gátlástalanabban kellett a tömegbe lövetnünk. A sokaságba, mely süketen, tudatlanul, ujjongva cipelt minket a csúcsra. Illett volna tisztában lenni vele: egyszer szakadni fog az ereszték.

Legvégtére egymás ellen fordultunk. Nem mintha kezdettől fogva nem élt volna bennünk csillapíthatatlan irigység a másik iránt. Nyílt színen elvi, *ideológiai* véleménykülönbségek mentén támadtuk egymást. Valójában elkívántuk a másik birtokát, rangfokozatát, szeretőjét. Reakciónak, royalistának, hazaárulónak bélyegeztük, akinek csak egy morzsával is több jutott az élet édességeiből.

Legeslegvégül magunk személyét is meggyűlöltük.

Amúgy fordulhat még a kocka.

A Köztársaság hadai hirtelen megsemmisítő vereséget mérnek a királyságra, intervenciókra. Akárcsak Valmynál. Diadalmenet, kivégzések, népünnepély.

Rábukkanunk valamely elszökött vagy lenyakazott arisztokrata rejtegetett kincstárára. Lesz kenyér, lesz ital, kevéske hús is talán. Lesz szétosztogatható zsákmány, ami zárójelbe teszi az ideológiainak álcázott hatalmi torzsalkodásokat.

Ideig-óraig.

Persze, mit tudjuk, kifélék-mifélék lépnének a helyünkbe. Olyan nincs, hogy megy mindenki a levesbe. Lesznek, akik így vagy úgy, de kisiklanak a hurokból. Néhány hét, és ismét ők írják a játékszabályokat.

Ez nem forradalom volt. Azt a nép szokta vívni.

És nyilván lesznek, akik bennragadnak. Nem figyeltek kellőképp, mikor változott a mondatszerkezet, a címlista. Egyre többször gondolom, hogy képtelenség követni, miként változnak napról napra, óráról órára a hivatalos mellékhangsúlyok, szemvillanások.

Kinél mond csütörtököt a halántékra szegezett fegyver.

Soha nem nyerhet, aki tisztán küzd. Regék, balladák, népi mondókák hőse válhat még belőle, de csak miután elárulták, hátba döfték, felnégyelték, hamvait szétszórták a világ minden tájának irányába.

Nem bánám, ha folytatódhatna még a játszma. Ha csak egy hétig, napig. Nem tudni, melyik a hitványabb érzés: szánkba venni a pisztoly csövét, vagy várni reszketve, hogy megcsikorduljon fejünk felett a guillotine szerkezete.

A történelem sohasem igazságos. Méltatlanokat emel fel a porból, és érdemeseket taszít le. Vagy fordítva. Semmi jelentősége. Vannak, akik helyesen döntenek, és vannak, akik hibáznak. Mi csak kísérleteztünk. Meddig lehet elmenni büntetlenül? Szemernyi igazság sincs a történelemben.

Semmi kedvem védekezni, kimagyarázni magamat, ha rám találnak, s ítélőszék elé citálnak. Nem erre készültünk. Abban éltünk az utolsó pillanatig, hogy minden szavunkat, kézmozdulatunkat aranyáron mérik. Velünk szemben senkinek sem lehet igaza. Még saját magunknak sem.

Jólesne abban a tudatban kilépni ebből az árnyékvilágból, hogy utánunk a zűrzavar, az összeomlás, az öskáosz. Hogy senki, senki ezen a szennyes földön, aki kézbe ragadhatná a gyeplőt, s egyenesbe ránthatná a szakadék felé zötyögő szekeret. Csak mi, a nép barátai.

Azért mégsem lenne rossz, ha csütörtököt mondana az a nyomorult fegyver.